

ԳԼՈՒԽԵՐ

ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԱՅԼՈՒՐԸ

- 11 -

Ալիքանէն յիտոյ, Այժմհեանն ալ կը կորսրնց ցըննք. մեծ բանաւուղձէն յիտոյ անա մեծ զիտունը որ մենէ նսպա կը բաժնունը. հայր կափան երկինքը, արգէն անձիւթ ածվերով խաւարտած, ի որոնայ հետահնակ այն մէկ քանի իսուր ասավերէն որոնք իր գեղեցկադոյն զարդերը, ու մեր մթիւթարութեւնը, կը կազմէնի, ջշմարթիս է որ Այժմհեան ալ, ինչպէս Ալիքան, կը մենինի իրու ծերութեան մէջ իր զորք աւարտելէ յիտոյ, բայց իր մասուան զորք միր սիրա կը ճամփ որպէս իւր գեղեցկադու ատաղակի մը մանգավառ մի իմանայինք. Այժմհեանի պէս գէմիքը, որքան այ ընսնաւոր ըլլան ատարիներուն զի զավը. միւս թարծ ու կննսունակ կը թուքին այն ազգին որուն բրայրական ուժը քազմականիցն իրենց մտաւոր Ճանազայթունիք, ևս մարզ ըմբռասացումի, սուր Կոկիի տպաւորութիւն մը կ'ունենայ՝ անօնց վիրակուն ընկլուզունի իմանալոյն անառաւունարկին մէկ անոնց համար մանաւանդ ու բաղդր, ունեցած էին այց վիճաչուք ու միանգանյն արքան ուրիշն ծերունիքն մասնէն ծննջաւոյք, կափէն կրկնապէս սաստիկ պիտիք ըլլայ, աչքին առջն է միշտ իր ականութիւնը մարտիք վասմէ գլուխ, մատիքրուն ու մօրուքին անհաւն ծիւներուն մէջէն աշերուն երկու սիւ ու բորունկու մշտական քրցերավոր քրցերավոր լուսաւորութիւն ու պարթեն հասակի մը կաստար իրանուարուն կանգուն կանունուն. կը լիքին իր պարզ, սրամիր ու խոհական խօսակառնիւնը, ու այն ամրոց անմենեւն ու հայրական ընդունելութիւնորուն իր պատուեց՝ երբ շրջու տարի ստայ իւր վարդնիք լուսաւոր անդամներուն կամ ամբար ապահան աւ այնքան հզօր միտք մը կը վասէր ալլեւ ափ մը մոխիր է հիմա, զիս կը լիցէն անդամների ցա երուն մասնէն պատուն անդամների ցա երուն

Այսանեան ամբողջ մասենապարան մը չի թու, որու մեկի՞ Ալիշանի պէս, այլ մէ՞ կ զիրք մը միայն, Անչիմարնաբարի քննական քերականութիւնուրա պայտ որ միակ զիրքը կը բաւէ անհաւութիւնուրա պահնուու իր անունու , որովհետեւ գործ մըն է զիրքանացացիւ ամսութու կ կատարեալ, յաս խօնապէս կենսունակ, գործ մը ուրոշ միայն կ ապացուցան յայն իրականացը-ողովուն նոր, պահուած ու լրջօրէն կազմուած մաքաք այլ են զայն լցապոզնին յանձնուզն ու կանխատեսութիւնն . արդարեւ, մէն կանխատեսու-

թիւն պէտք էր ու մեծ յանդղնութիւն՝ որպէս զի Միիթիւրեան վանական մը, այսինքն զբարսրին տարածեթ գատումներ եւ աշխարհաբարն ատկլութիւնը առաջործած միտք մը, ելլէք այս աշխարհաբարն կետաքի իրաւունքը ռուսակէր, զբարսրի վերակենդանացման իւն թոփիին ու զբարսրաւանն աշխարհաբարին, անմեծագույն եւնանը զէմ յարձիէր, այսինիս միջնորդ մը երբ գրաբարնին յաւանանքը միահնան կը տիրեց Վենետիկու կիւննայի Սիխիւրանեան թուռն, մէջ (Տանը թիւն զբարսր զրած իր իր «Ճինքներն ապամութիւնը», Քարագայի նմանապէս գրաբար՝ իր «Անկարագիր ու անմանցը եւ գրաբարախոն այս մանկակ աշխարհաբարը մը՝ իր «Հնանակն Հայուց զպաւութիւնը»), երբ ունի իսկ Պայտէ մէջ բաց ի աշխարհաբարին գատը պաշտպանող քանի մը զբարսին աշխարհին մուսանցները մնաւունք եւ կահանք են հաստին։

Ն ժամանակունց զոր ցոյց տուած է Այստեղ և առ աւելի մեծ է անոնք որ ոչ միայն ուշինսկրութեան այլ նիսխ իրեն գեմ կի սահմանագում է ի դրոց զնել զայտ, որպէսն եւ իրեն իր միայն զիտուն, այլ եւ արաւեստագէտ միտք, գեղեցիութեան զգացունին ունեցող, բրաբարին օրինակ էր նիսխորեն, Բայց գերանական ասազզ կը թուլածած մը ակալուած իր միտքը դիտացած էր բանաստեղծական նաև խասպերութեանները զնել գտահական սկրունդներուն, ու ուստի ու ուստի ու ուստի բարական գրափինին գրալայ, այն ժննող, անաչաւա, աննախապատշար ոգին որով Քաթրճեան ու Քարագաչեան Հաւաց պատուաթենը զերլուծած էին, Այսնենեան անոր ենթարկեց Հայոց լեզուն, եւ արեւած ըլլալոյց մեխոտ որուն կը հետեւէր, հզրակացու թի. նը որուն հասաւ, անխուսափիլիօրէն մասի եղագական թթւնուն էր որուն կրնար հանչունիւլ, իրեն պէս յասակ մրաբ, մը լէր կրնար նշնամբը որ Համբերը չէին կրնար բացառութեն մը կազմել լեզուներո, պատութեան մէջ յասիկ կրնաւած եւ օրէնք քարածած երթի մը զէմ, գրաբարը, որքան ալ զեղեցիկ ըլլար, մուսաւ էր այլ եւս, ու մեռելինիր հանգիստ պէտք է թողուլ աշխարհն արաբը զրաբրին կենանիւ յաջորդն էր, իր կ կնազութենը լուսական էր, իր գերասուած թենին արգարացնելու համար, անհրաժեշտ էր աշխարհաբարն ընդունելի իրը զրաբարն լիզուն, եւ աշխարհաբարը իր ինքնուրուցին կազմուած ցոլը, իր որոշ գիրականութեամբ ու ոճով ամայէս ինչպէս ժողովուրդը զայտ շինան էր, եւ Այս տնեան ոչ միայն աշխարհաբարին իրաւունքը պատապանած է այլ եւ անոր կազմութեան մասնական պատուաթիւնը զծած է եւ այց պատօսկան հիմունքներուն վրայ յենլով ծչզած է աշխարհաբարը քերական թինը:

Յայսնենեան մեծ նյաշ է հանեւ իրեն արքա Տայթ, իր ուշիմ, եանինուն ու ապաստիթ գարցութեանը չորսիւր է որ Վիեննայի վանքը

հասած է այն բարձր գերքին զոր կը վամիէ այսօր հայ ու Եւրոպացի բանակը ընկրու յար դանքին մէջ . միաբանութեան նորագոյն զոր ծիչները , Տաշէան , Թալէմքեաբեան , Մենեկիւնան , եւ ն շատ բան կը պարուն իրեն՝ իրենց մոքին կազմութեանը , իրենց զործունուութեանը գերքացանը տեսակէտով : Ամանեան ամէն պատառթիւն տուած է անոնց իրենց սրբած ժեղկերուն մէջ ուզած ձևով ովանին նետազութեաններ , քնական ուղեւորութիւններ , ընկեր ամէն զնողութիւն յանձն առած է՝ լոյսի մէջ զնիլու համար Տաշէանի մը աղաղական , հրատարակելով՝ հակառակ հարկ եղած մնէ ծախքերուն անոր ըստար աշխատութիւնները , որորդ շախտուելու ուսմանուած իրն եւ գրաւութեան միայն ծովայալութիւն մատուցանիւր ունութիւններ , Երբ այս երթասարդներու խումը ձանդէս ամսօրեածն հրատարակիլու զաղափարը լրացաւ , վահաբին «Հին» երր հակառակ ցացան անօպւու և վանակու պիտեճէն համար վնասակար նկատելով այսպիսի ձեռնորկ մը Այսանեան երթասարդներուն կողմը ըբունք , ըլբանկուլով անոնց զաղափարին օգակարութիւնը , եւ «Հանդէս ամսօրեան» , որ Հալոց առաջին բանասիրական լուրջ թերթը եղաւ , Կրցաւ հիմնուի իր շնորհէ Սյանեան , իր արքանայր , վնասակար եղած է մէկ անձիր մը միայն , իրեն՝ իր ուրոր ու մերք , իր որոր ամանակը նու թերկով վարչայան պատօննին կասեցոց յած է իր դիանականի զործունէութիւնը , որ է շատ շաւունական մը ըլքարի մը անդորրութիւնը . իր անդորրութիւնը մէջ , անշանու «Բնական գերականութեան» պէս քանի մը ուրեմն դրծեր կ'ունենայինք այսօր Այսանեանէն սոսրա ցործած . Այսանեան նորհան է որ իրենայի վահաբին պէս հասանալութեան մը քրիչութիւնն այ «գործ մըն է , այնքան շանէկան ու գեղեցիկ որքան զրի մը յօրինումը , եւ սիրով զնած է այդ գործը իր հեղինակի բանասիրութիւնները , եւ արդէն եթէ զաղքան ի զրին է արքանայր կարգուելէն ի գեր , անչուշտ է զաղքան երրեք մուսածէն , բնիկ , խուզարկելէն , եւ «Ընորդութան» մէջ յատա զատած են անշուշտական թեկագին թեկագի մը եւ խորհրդատու մը , եւ անոնց զործերուն մէջ ան այսպէս իր աշխատակայութեան բաժինն ունցած է կար միայն ինի մը որոն համար իր վահական զաղքամանց յափացուած ժամանակէն քիչ մը յօրինակն անոր վրայ աննական ու սումասիրութիւններ կատարելու համար , այն է հայկական եկեղեցական երաժշտութեանը : Ճշշիր չեմ զուհութ թէ ինչ ու դղութեան , ինչ յատակագի վրայ էին այդ ուսումնակարութիւններ , եթէ նօթիք կամ արդէն իրազարութէն է նոյն իսկ կիսուարու միաբանութիւնը անշուշտ զանոնք պիտի հրատարակէ : Դիմում միայն որ իր այդ աշխատութեան մէկ մասը նուիրած էր

հայկական պատարագը , գերման երաժշտի մը աշակցութեամբ , եւրոպական երաժշտութեան վերածելու , անկեղծորեն պիտի խոստավանիմ սակայն , որ վիճնակ գանուած միջջցիս առ ունենալով ունկնդրել այդ պատարագը՝ նուայախումը շնկերակցութեամբ եւրոպացի երդիններէ երգուած , անսամբլ ուսպառութիւն մը կրեցիք . մեր պարզ սրտարմէն ու մերա կերպարութիւնը վերտառ օփերաներուն պոտու ու պատերական ուսմկութիւնն աստացած էր այդ նոր տարագին մէջ :

Այսանեան իր մտաւոր յատկութիւններուն կը միացնէր շատ ազնիւ սիրտ մը . անոր մէջ զեղեցիկ ապացոյցը տուած գեպիքի մը մէջ զոր զալանի պանելու պարտաքին այլ եւս զեր հնք , զոր նոյն իսկ պարտաւոր հնք այժմ հանցնել համարկութեան , որովհեած այդ զեպիքին մէջ Այսանեանի ցցոց տուած ընթացքը նույն է իր կեանքին գեղեցիկ գծերէն :

Երբ ժարդի շափ առաջ , կիլիկոյ զանազան քարաներուն մէջ , եւ մուսաւանդ Մերոբին , քազմաթիւ Համբէր ձերբաւալուեցան՝ կարգ մը զթեր բոնուած ըլլալու պատրուակով . մի եւսոյն պատրուակով թօւրք կայալարութիւնը Մերսին կաստանուած աւարիի անապական պատակ մը աստիքց կառավարութիւնը իսկոյն հետակերպ ցցաւ . Աստրոյ պահանջման , բայց համար աշակելանք մենցին բանական բանակար աւելի սասկացաւ կիլիկոյ մէջ . իսկ բերա այդ վիճակը հաղորդուցի Այսանեանին եւ ինդրեցի որ թանց-նոզէփ կայսեր համբ զիմել որդէս զի թուրք կառավարութեան վրայ ազգեցութիւն բանցնէ՝ աւաստիքի մը զանական բանական պատառուլ նեղուող Հայերուն շաբարանքին կերպ զնիլու համար . ազնիւ ծերունին զվարանցաւ կատարելու իրեն եղած այդ խոդանքը , զիմեց կայսեր որ իր անձին համար մնեց յարդանք կը տածէր , եւ ամին մը չանցած բոլոր բանասրական բանակարութիւններն էին :

Ա. ԶՈԳԱԿԵԵՑՆ